

Dyslexie: aangeleerd, niet aangeboren

In Nederland zijn zowat anderhalf miljoen volwassenen laaggeletterd, in Vlaanderen zeventienhonderdduizend. Dat is niet alleen voor die mensen een probleem. In Nederland is berekend dat laaggeletterdheid de samenleving zowat anderhalf miljard euro per jaar kost. Zulke cijfers zetten al gauw aan tot creativiteit bij het bedenken van actieplannen. Daar zijn successen mee geboekt, maar nu lijkt de vooruitgang gestopt. “Taalcursussen en internetonderwijs hebben het aantal laaggeletterden weliswaar verminderd, maar door gebrekkig basisonderwijs, migratie en meer kinderen met leerproblemen, zoals dyslexie, neemt het totaal aantal laaggeletterden per saldo niet af.”, meldde NRC Handelsblad in juli 2012 nog.

Stoornis?

Het *toenemende* aantal kinderen met dyslexie? Dyslexie staat grofweg bekend als een aangeboren onvermogen om goed te leren lezen en schrijven. Waarom zou dat steeds vaker voorkomen? En waarom zou het veel minder vaak voorkomen in een land als Zweden, dat veel betere cijfers inzake geletterdheid kan voorleggen?

Maar waar komen de problemen van Bill Gates en van steeds meer kinderen dan wel vandaan? Het reeds geciteerde NRC-stuk noemt nog twee factoren: migratie en gebrekkig basisonderwijs. De eerste is wat schimmig: zijn er meer anderstaligen in de klassen, veranderen de kinderen tegenwoordig vaker van school? De tweede is duidelijker, maar nogal pijnlijk. Betekent dit dat we na zowat honderd jaar leerplichtonderwijs nog steeds maar wat aanklungelen op een van de meest essentiële vaardigheden, namelijk leren lezen?

Correct leesonderwijs

Over de manier waarop we kinderen moeten leren lezen, lijkt onder methodemakers massieve eensgezindheid te bestaan. Het begin is altijd weer hetzelfde: kinderen leren lettertekens van elkaar onderscheiden en verklanken. Zodra het verklanken goed gaat, kunnen ze het letterteken ook leren schrijven. Die leerweg ligt voor de hand, maar dat wil niet zeggen dat hij ideaal is.

Kinderen die gaan leren lezen en schrijven, moeten in wezen een code leren die een brug slaat tussen gesproken taal aan de ene kant en geschreven taal aan de andere: tussen klanken en tekens dus. Maar waar beginnen we? Een gouden regel uit de leerpsychologie luidt: sluit aan bij aanwezige kennis, dan is de kans op leersucces groter. Welnu, kinderen weten hoe woorden klinken, de letters kennen ze niet. Aansluiten bij de kennis die de kinderen hebben, betekent dus: de schriftcode van klank naar teken leren. Kinderen moeten dus de klanken in de woorden leren herkennen en voor elke klank het juiste teken leren opschrijven. Die manier van werken is niet alleen leerpsychologisch verstandiger, hij levert ook een enorme tijdswinst op. Alles wat je kunt schrijven, kun je ook lezen. Het omgekeerde is niet waar: je leert wel lezen door te leren schrijven, maar je leert niet schrijven door te leren lezen. Dat is het basisprincipe van de

De Stichting Dyslexie Nederland definieert het begrip als “een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren van het accuraat toepassen en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau”. De bewering dat bijvoorbeeld Bill Gates dyslectisch is, betekent dus in mensentaal dat Gates een hardnekkig probleem heeft met lezen en/of spellen. Meer niet. Hoewel: de definitie stelt dat Gates’ problemen de kenmerken zijn van een stoornis waarover ze vreemd genoeg verder niets te melden heeft. Dat komt omdat er maar één manier is om uit te vissen of Gates eraan lijdt: kijken of hij een hardnekkig probleem met letters heeft. Want, zo luidt de gangbare redenering, hij is intelligent genoeg, hij was op school als hij er moest zijn en in zijn sociale achtergrond is er ook al niets dat hem voor de voeten liep. Dus *moet* er wel een stoornis zijn. Dat we die met de nieuwe technieken voor medische beeldvorming en genetisch onderzoek nog niet helemaal in kaart hebben kunnen brengen, betekent alleen dat er meer onderzoek nodig is.

De vraag is echter of dat onderzoek wel ergens toe leidt. Het uitblijvende succes in de pogingen om de stoornis in het brein of in de genen te lokaliseren, zou namelijk ook kunnen betekenen dat het begrip *dyslexie* niet meer is dan een duur woord dat in de eerste plaats iets verbergt: de ongemakkelijke waarheid dat we eigenlijk geen idee hebben of er echt wel iets mis is met het brein van Bill Gates.

Alfabetcode, de enige aanpak die elke vorm van verwarring tracht te vermijden door écht aan te sluiten bij aanwezige kennis en consequent van klank naar teken te werken.

Leren lezen door te leren schrijven lukt echter alleen met een goede voorbereiding. Die houdt twee dingen in. Kinderen moeten de afzonderlijke klanken in woorden leren herkennen en isoleren en ze moeten schrijfmateriaal leren hanteren. Wat technischer gezegd: ze moeten foneembewustzijn ontwikkelen en grafisch bewustzijn.

Een deficit in het foneembewustzijn is de enige goed onderbouwde hypothese voor de oorzaak van dyslexie. Kinderen die niet in staat zijn de afzonderlijke klanken in woorden te onderscheiden en te verwerken, kunnen niet goed leren lezen om de simpele reden dat ze een woord als een massief geheel beschouwen dat wordt opgeschreven met een rij tekens die ze ook als een geheel – als een woordbeeld – moeten onthouden. Hoe populair het idee ook is dat vlotte lezers vlot zijn omdat ze woordbeelden herkennen, ons geheugen heeft het veel te moeilijk met het onthouden van willekeurige symboolreeksen om ons op die manier vlotte lezers te helpen worden. Mocht u daaraan twijfelen: hoeveel telefoonnummers kent de gemiddelde vlotte lezer?

Het probleem met foneembewustzijn is dat het zich niet vanzelf ontwikkelt, maar het kan wel elk kind worden bijgebracht, op voorwaarde dat dat *expliciet* en *correct* gebeurt. Dat betekent dat kinderen niet in de war moeten worden gebracht met foute vragen als: “Hoeveel letters hoor je in *wip*?” In *wip* zijn drie klanken te horen, net als in *boek*, ook al schrijf je dat met vier letters. Ook grafisch bewustzijn moet worden geleerd. Een goede houding, pengreep en techniek krijgen kinderen niet omdat ze een schrijfmotoriek ontwikkelen, maar omdat een leerkracht ze uitlegt wat goed is en waarom, omdat een leerkracht consequent

voordoet hoe het moet en consequent bijstuurt als het misgaat. Maar de kinderen moeten ook een eerlijke kans krijgen: op de meeste scholen krijgen kleuters dik schrijfmateriaal, aangepast aan kleine kinderhandjes die nog niet tot fijn werk in staat zijn. Het probleem daarbij is: met dat dikke schrijfmateriaal kan niemand fijn werken, zelfs de juf niet. Als we willen dat kinderen goed genoeg worden in kleine bewegingen met duim, wijs- en middenvinger, dan moeten we ze fijn schrijfmateriaal geven. Altijd.

Alfabetcode

Na het voorbereidende werk kunnen we echt aan de slag. In de eerste fase leren we de kinderen een beperkte basiscode aan: 42 koppelingen tussen klank en teken. Dat teken kan een letter of lettercombinatie zijn, maar het is wel voor elke klank de statistisch meest waarschijnlijke spelling. Dat wil zeggen: voor de klank /ij/ leren de kinderen voorlopig alleen *ij*, voor /ou/ alleen *ou*, omdat de manier waarop we die klanken schrijven in woorden als *geit*, *paus*, *mouw* en *pauw* gewoon minder frequent is. Op de toonloze /e/ na is de basiscode ondubbelzinnig: elke klank wordt op maar één manier geschreven en elk teken staat voor één klank. Een onschuldige zinnetje als *oom ligt in bed* lezen en schrijven de kinderen dus voorlopig niet: /ch/ wordt er immers als *g* geschreven en /t/ als *d*.

Die basiskoppelingen leren de kinderen schrijvend, met de hand. Foneembewustzijn wordt het best ingeslepen als het wordt gekoppeld aan letters die goed worden geschreven. Daarom hebben kinderen bewuste kennis nodig over wat goede lettervormgeving van slechte onderscheidt. Er is maar één handschriftmethode die die kennis biedt – *Schrift* – en daarom leren *Alfabetcode*-kinderen *Schrift*-letters schrijven. Overigens: goed geschreven b's en d's zijn probleemloos te onderscheiden; de 'eenvoudige' stokje-buikje-b's en -d's die beginnende lezertjes altijd weer te zien krijgen, zijn dat niet.

Zowat 65 procent van wat we schrijven, wijkt af van de basiscode. Hoe pakken we dat aan? Vrijwel alle methodes laten de kinderen woorden in categorieën indelen: er zijn hoorwoorden, regelwoorden en onthoudwoorden. Als een kind weet in welke categorie een woord thuis hoort, weet het welke strategie het moet toepassen om het woord goed te spellen. Alleen: hoe kom je erachter dat *vaart* een hoorwoord is en *paard* een regelwoord? Helemaal zeker weet je dat pas als je weet hoe je die woorden spelt. Maar dan dienen de categorieën nergens meer voor. ➔

De alfabetcode

De *alfabetcode*, geschreven in de schriftletter die consequent gebruikt wordt in *Dwaalspoor dyslexie* en in www.alfabetcode.be

Samengevat: de strategie die kinderen leren hanteren, is niet meer dan een vicieuze cirkel.

Maar is er een alternatief?

Alfabetcode-kinderen leren alle afwijkingen van de basiscode van klank naar teken door codeerpatronen in te oefenen. Codeerpatronen zijn soortgelijke lettercombinaties in vergelijkbare omgevingen. De medeklinkerverdubbeling bijvoorbeeld pakken we niet met een algemene regel over gesloten lettergrepen of korte klinkers aan, maar klank per klank, de frequentste eerst. Als je een klankcombinatie hoort uit het rijtje /akke, ekke, ikke, okke, ukke/, dan schrijf je de klank /k/ als *kk*. Dat codeerpatroon wordt schrijvend inge oefend, met de hand. Tot het een gewoonte wordt, waar kinderen zich altijd aan houden. Hetzelfde doen we, één na één, met de andere medeklinkerverdubbelingen: /atte, ette, itte, otte, utte/ enzovoort. Nog voor ze allemaal zijn behandeld, zijn medeklinkerverdubbelingen een voor alle kinderen voorspelbare aangelegenheid geworden.

Alles wat kinderen op de basisschool aan spelling moeten leren, zit in de *Alfabetcode* in 57 van die codeerpatronen die in 152 kleine leerstappen worden aangeboden. Voor alle duidelijkheid: /akke, ekke, ikke, okke, ukke/ is een leerstap, /atte, ette, itte, otte, utte/ is er nog een.

Intussen moeten kinderen steeds vlotter leren lezen. Vlot lezen is immers, samen met woordenschat, de belangrijkste voorspeler voor begrijpend lezen. Stil lezen helpt daarbij nauwelijks. Het enige recept voor succes is hardop lezen en herlezen tot een afgesproken snelheid is bereikt, waarna de doelsnelheid een beetje wordt verhoogd. Het einddoel is vier à vijf lettergrepen per seconde, de gemiddelde spreeknelheid van een Nederlandstalige. Waaruit blijkt dat de training in vlotheid vrijwel altijd veel te vroeg ophoudt.

Aangeleerd dus, en vermijdbaar

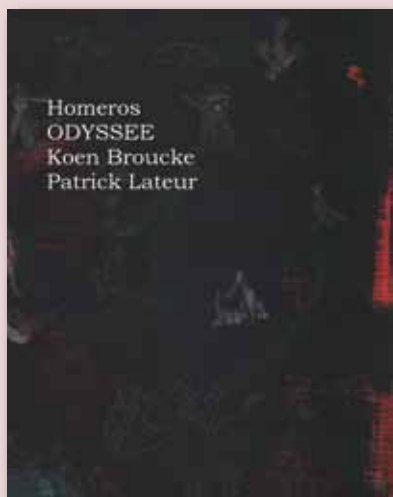
Voor wie ziet hoe vaak kinderen (en ouders) in het leesonderwijs (inclusief de remedial teaching) op het verkeerde been worden gezet, is er maar één besluit mogelijk. Het is veel waarschijnlijker dat de problemen van zwakke lezers – ook van de hardnekkige die we dyslectisch noemen – met die fouten te maken hebben dan met een aangeboren defect waarvan we het bestaan niet kunnen aantonen. Die kinderen zijn door misleidende instructie in de war geraakt, hebben om zich te behelpen een aantal foute gewoontes ontwikkeld, zijn daarmee vastgelopen en hebben een etiket gekregen. Wat ze moeten doen, is hun oude, slechte gewoontes vervangen door goede. Dat kan met veel inzet en een methode die de gebruikelijke fouten vermijdt. Bovendien: een foutloze methode voorkomt dat kinderen slechte gewoontes ontwikkelen. Als de *Alfabetcode* een foutloze methode is en goed wordt toegepast, valt dyslexie er perfect mee te voorkomen. En omdat elk leesprobleem een ellende is, zou dat echt wel moeten.

Zie ook Alex Wethlij, *Van dyslexie tot vlot lezen*, Neerlandia/Nederlands van Nu, 2012, nr. 4, pp. 45-46 [recensie van Erik Moonen, *Dwaalspoor dyslexie: Hoe elk kind een vlotte lezer wordt*, Standaard Uitgeverij / WPG Uitgevers België, Antwerpen, 2012, ISBN 978 90 02 25219 8, 351 pp.] Meer informatie over de *Alfabetcode* vindt u op www.alfabetcode.be.

Erik Moonen steunt in *Dwaalspoor dyslexie* en dit artikel in hoofdzaak op deze drie bronnen:

- Hattie, J. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. Londen & New York: Routledge.
- McGuinness, D. (1997). *Why Our Children Can't Read and What We Can Do About It: A Scientific Revolution in Reading*. New York: Touchstone.
- Shaywitz, S. (2005). *Overcoming Dyslexia*. New York: Vintage Books.

Neem een abonnement op Kunsttijdschrift Vlaanderen!

Kunsttijdschrift Vlaanderen verschijnt vier keer per jaar, in maart, juni, september en december.

Met een jaarabonnement mist u voortaan niet alleen geen enkel thema-nummer meer.

Ook vaste rubrieken als Poëtisch bericht, Te gast, In en om de Kunst en Bibliotheek brengen u vier keer per jaar op de hoogte van alles wat reilt en zeilt op het gebied van kunst en cultuur in Vlaanderen.

Abonnementsprijs per jaar: € 32,00 voor België; € 40,00 voor Nederland (incl. verzendingskosten en btw).

Thema's in 2013:

- Amerikaans proza op locatie (maart)
- Photography graduation projects (juni)
- Kinderen en kunsten (september)
- Gevuld Vlaanderen - Tussen stad en open ruimte (december)

Meer informatie:

www.kunsttijdschriftvlaanderen.be